

**HOLGER PÖTZSCH,
UIT TROMSØ**

Elisabeth Eide og Kristin Skare Orgeret (red.): *Etter beste kjønn: Kjønnsperspektiv på medier og journalistikk.*

Universitetsforlaget, Oslo 2015

Elisabeth Eides og Kristin Skare Orgerets tekstsamling *Etter beste kjønn* er et kjærkomment bidrag til debatten om marginalisering i dagens norske medielandskap. Antologien består av i alt 15 lettlestede kapitler og en innledning fordelt på fire tematiske bolker. Bidragene diskuterer kvinners deltagelse og fremstillingen i utvalgte medier. Hovedvekten ligger på journalistisk praksis og innhold i avis, fjernsyn og radio samt på noen utfordringer overgangen til digitale teknologier fører med seg. De fleste kapitlene bidrar med nyttig kunnskap og interessante funn som stadfester en fortsatt ulikhet i måten menn og kvinner blir behandlet på i mange mediekanaler. 11 av i alt 15 bidragsytere har tilknytning til Institutt for journalistikk og mediefag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, enten

som fagansatte eller nåværende eller tidligere studenter.

Etter en kort innledning som kontekstualiserer bokprosjektet og gir en kapitteloversikt, tar del 1 for seg temaet «Kjønn i tid og rom». Kapittel 1 fungerer som en introduksjon der forfatterne tar opp en rekke sentrale begrep og debatter i kjønnsforskningen med hovedfokus på medier og journalistikk. De følgende to kapitlene ser på kjønnsrepresentasjon i nyhetsmedier for barn og retter et historisk blikk på noen kvinnelige pionerer som utfordret mannsdominansen i journalistyrket. I del 2, «Tall og redaksjonelle praksiser», retter fire kapitler søkelyset mot kvinners deltagelse i mediene. Ved å sette antall mannlige og kvinnelige reportere og kilder opp mot hverandre og ved å kartlegge feltene hvor de fleste kvinnelige

bidragene er å finne, stadfestes det en fortsatt ubalanse i forholdet mellom kjønnene i et utvalg norske debattprogrammer, dagspresse og sportsjournalistikk. Deretter gir del 3, «Kvalitative lesninger», innblikk i hvordan utvalgte radiokanaler, nettsider og onlinemagasiner gjenskaper en kjønnnet virkelighet som også omfatter skeive grupper, men utfordres av noen unge kvinnelige stemmer, før del 4, «Kjønnsrepresentasjoner i digitale og sosiale medier», tar opp ubalansert kildebruk i noen nettaviser, kjønnete dimensjoner av netthets, nye kanaler for maskulinitet i onlinemagasiner og bruk av nakenhet for å genere klikk og dermed inntekter på digitale plattformer.

I sin helhet gjentar antologien stort sett kjente forhold, men aktualiserer disse ved å vise til nytt tallmateriale. Kapitlene tydeliggjør at det fortsatt er en markant ubalanse mellom kjønnene i norske medier og at menn stort sett favoriseres som journalister, ekspertkilder og aktive, handlende subjekter. Til tross for noen forbedringer fremstår kvinner fortsatt som marginaliserte og objektiviserte i mange kanaler og publikasjoner. Gjentakelsen av disse fakta er dermed ikke en svakhet i antologien, men en nødvendighet skapt av vedvarende kjønnete redaksjonelle praksiser og fortsatt ubalanserte vinklinger i nyhetssaker og underholdningsprogram. Som især del 4 viser har nye digitale teknologier heller ikke bidratt til nevneverdige forandringer på disse feltene.

Gjennom lesningen av antologien har også mitt personlige blikk på norske medier på nytt blitt sensitivisert for spørsmål rundt marginalisering og kjønnsrepresen-

tasjon. Antologiens artikulering og synliggjøring av noen av de ofte implisitte rammene som inviterer til gjenskapning av en kjønnnet «virkelighet», har minnet meg på viktigheten av å aktivt vedlikeholde en kritisk granskende holdning til det som umerkelig og gradvis tas for gitt. Det er derfor en glede å kunne anbefale antologien som en viktig kilde i den pågående debatten om kjønn og medier. Antologien vil fungere godt som pensum i Bachelorkurs innen medievitenskap og journalistikk siden kapitlene er lett tilgjengelige og vil kunne sensitivisere unge mennesker i begynnelsen av sine karrierer for problematiske trekk ved dagens medielandskap.

Likevel bør det også nevnes noen svakheter med boka. Den kanskje største ulempen er mangelen på en god introduksjon og fravær av et eget metodekapittel. Kapittel 1, som fungerer som en slags innledning, klarer aldri å etablere en dypere teoretisk og historisk kontekst for det komplekse forholdet mellom medier, kjønn, deltagelse og representasjon. Riktignok nevnes sentrale begrep som strategisk essensialisme, performativitet, distinksjonen mellom sosialt, biologisk og kulturelt kjønn og hegemonisk maskulinitet, men begrepene blir hengende i luften siden de ikke settes i forhold til hverandre eller bringes i dialog med bidragene som følger. Et så viktig begrep som interseksjonalitet nevnes ikke i det hele tatt, og dermed mister kapittelet muligheten til å se forskjellige former for marginalisering som krysser varierende selvvalgte og pålagte identitetsmarkører i forhold til hverandre.

Også mangelen på et eget innledende metodekapittel er noe problematisk. De

fleste kapitlene i antologien benytter seg av (kombinasjoner av) kvantitative innholdsanalyser, intervju med journalister og redaktører og/eller kvalitative lesninger av utvalgte medietekster. De tekstanalytiske delene ligner dessverre ofte mer gjenfortellinger av intervjudata eller innholdet i bestemte publikasjoner enn kritisk granskende analyser som setter datamaterialet i en videre diskursiv, kulturell eller økonomisk kontekst. De mest kvantitativt orienterte kapitlene presenterer interessante tall som peker mot en kjønnnet ubalanse i deltagelse og representasjon. Likevel satt jeg ofte igjen med mistanken om at den brukte metoden blir for lite problematisert. Hadde for eksempel en avisartikkel som kritisk belyser kjønnsdiskriminering i mediesektoren blitt telt som kvinnemarginaliserende fordi den er skrevet av en mann, har utelukkende menn som hovedkilde og/eller et bilde av en mann som illustrasjon? Det gis i tillegg noen ganger inntrykk av at publikum ansees som passive mottakere heller enn aktive fortolkere av et tekstlig betydningspotensial i ulike sosio-kulturelle kontekster.

Et metodekapittel kunne ha muliggjort mer dyptpløyende refleksjoner omkring de spesifikke mulighetene og begrensningene de anvendte metodene innebærer (inkludert et kritisk blikk på det mye brukte kvantifiseringsverktøyet *Atekst*). I sin nåværende form tar boka litt lett på de tekstnære studiene og gir noen ganger inntrykk av at kvantifisering er en sikker vei til entydige fakta om kjønnsdiskriminering i norsk mediesektor.

Boka retter for lite oppmerksomhet mot estetikk og marginaliserer metoder og tilnærminger fra *Humaniora*. Ingen

av bidragene gjennomfører en fullverdig retorisk analyse eller ser på gjentagende kjønnsrelaterte topoi i forskjellige sjangre eller medier. Roland Barthes' (1977, 1993) distinksjon mellom denotasjon og konnotasjon kunne ha synliggjort viktigheten av diskursiv kontekst for utforming av (kjønns)ideologiske budskap. På samme måte kunne hans begrep om forankring og avløsning ha blitt brukt som analytisk verktøy for å vise hvordan tekst og bilde virker sammen i multimediale dokumenter. Referanser til Stuart Halls (1977) idé om dominante, forhandlede og opposisjonelle lesninger kunne ha bidratt til økt forståelse av hvordan aktive mottagere bearbeider og reapproprierer tilgjengelig betydningspotensiale, mens Laura Mulveys (2010) begrep om et mannlig blikk som implisitt styrende for visuell representasjon av kvinner, kunne ha hjulpet med å analysere kjønnete dimensjoner av bilder og billedbruk. I tillegg kunne noen av Mieke Bals (1999, 2001) kulturanalytiske konsepter, slik som navle, eksposisjon eller første-, andre- og tredjepersondiskurs, ha gitt viktige innsikter.

For å unngå mulige misforståelser: Jeg vil ikke hevde at enhver bok om medier og kjønn må benytte seg av hele bredden av tilgjengelige metoder fra samfunnsvitenskap og *humaniora*. Likevel hadde en tydeliggjøring av logikken bak eget metodevalg, inkludert referanser til noen tradisjoner man aktivt velger bort, økt verdien av boka i undervisnings- og forsknings-sammenheng. Ikke minst hadde et eget metodekapittel nok gitt mening med hensyn til en vitenskapsteoretisk problematisering av egen fremgangsmåte og en

nyansering og kontekstualisering av noen av de presenterte resultatene. Uten dette forblir mange av forfatterne metodiske overveielser implisitte.

Gjennomgående ville bidragene i *Etter beste kjønn* ha tjent på økt fokus på interseksjonalitet for å sette forskjellige former for marginalisering og (mis)representasjon i forhold til hverandre, slik kapittel 10 inviterer til gjennom oppmerksomhet rundt skjæringspunktet mellom kjønn og etnisitet i en mediert offentlighet. Likevel inkluderer heller ikke dette velskrevne kapittelet klasse eller alder som relevante kategorier og mister dermed muligheten til å kritisk belyse disse underliggende utvelgelseskriteriene når nye stemmer til unge innvandrerkvinner entrer det offentlige ordskiftet.¹ Så vidt jeg husker aktiverer bare kapittel 13 interseksjonalitet eksplisitt for analytiske formål. Her problematiseres fremstillingen av netthets som hovedsakelig kjønnsbasert (men uten dermed å underkommunisere de spesifikke utfordringene kvinnelige bidragsytere ofte møter på slike deltagerorienterte digitale plattformer):

Det vil derfor være relevant også å inkludere andre typer identitetskategorier enn bare kjønn, som alder, funksjonshemming, etnisitet, seksuell legning og klasse. Et slikt perspektiv vil være nyttig for å forsøke å forstå hatytringer ikke bare som et spesifikt kjønn problem, men som et problem som i aller høyeste grad forholder seg til ulike makthierarkier. (side 211)

Jeg tror at flere kapitler hadde tjent på slike kritiske refleksjoner rundt kjønn som én blant mange sorteringskategorier i dagens medierte virkelighet.

Et annet problem med de fleste bidragene er en (strategisk?) essensialisering av to hovedkategorier i en kjønnedikotomi: mann og kvinne, femininitet og maskulinitet. Selv om kapittel 1 kort siterer fra sentrale studier som kritiserer denne todelingen som forenkling, tar bare noen få kapitler opp problemstillingen rundt variasjoner innenfor hver kategori. Kapittel 14 for eksempel aktiverer begrepene hegemonisk, underordnet og medvirkende maskulinitet for å belyse makthierarkier innad i den tilsynelatende monolittiske identitetskategorien mann. En slik problematisering av hovedkategoriene kunne imidlertid ha bidratt positivt til en nyansering av det kvantitative datamaterialet om deltagelse og avbildning av kvinner i diverse publikasjoner og medier som presenteres i mange av kapitlene.

Mange av artiklene i boka mangler også en historisk perspektivering av kvinners marginalisering i mediesektoren. Unntaket er kapittel 3 hvor søkelyset rettes mot en rekke kvinnelige reportere som har gjort uvurderlig nybrottsarbeid ved å utfordre mannsdomenet utenrikskorrespondent. Bidraget belyser de spesifikke hindringene og farene disse kvinnelige pionerene møtte (og som de fortsatt er utsatt for), men fokuserer også på deres enestående muligheter til å komme i kontakt med og representere stemmer og forhold som forblir utilgjengelige og dermed usynlige for deres mannlige kollegaer. Slik etableres det en historisk fundert kontekst

som forklarer viktigheten av kjønnsbalansen i mediene. Jeg hadde gjerne sett flere historiserende kapitler som eksplisitt tar for seg norske forhold i et slikt langtidsperspektiv. Dermed hadde det blitt mulig å kontekstualisere de dagsaktuelle funnene i større grad.

Til slutt vil jeg kort nevne to viktige temaområder som med hell burde kunne inkluderes i en mulig nyttegivelse av antologien. Det første er NRK-programmet *Hjernevask* og den påfølgende debatten om kjønnsforskning og distinksjonen mellom biologisk og sosialt kjønn. Debatten nevnes kort i kapittel 1, men TV-programmets innhold, form og ikke minst etterdønningene i det offentlige ordskiftet hadde fortjent dypere analyse i et eget kapittel. En diskusjon rundt journalistisk etos og (kjønnsrelatert) retorikk i serien kunne i tillegg passet fint i delen om kvalitative lesninger. Det andre området som hadde fortjent et eget bidrag er den nettbaserte bevegelsen *#Gamergate* og

dens etter hvert beryktede strategier for å mobbe kritiske og især kvinnelige røster i debatten om dataspill, vold og kjønn til taushet. En kritisk analyse av nettplattformene hvor både mobbing og motstand mobiliseres og artikuleres kunne ha levert et viktig bidrag til en bedre forståelse av nye områder for hetsing, uthenging og marginalisering av kvinner i dagens medielandskap.

Antologien anbefales likevel på det varmeste til bruk i undervisning i medievitenskap og journalistikk ved høyskoler og universiteter. I tillegg vil boka være nyttig og tilgjengelig lesning for journalister og redaktører som ønsker å endre inngåtte praksiser og oppfatninger og som trenger ferskt datamateriale til å slå i bordet med. *Etter beste kjønn* kan gi insentiver til nytenkning ved å sensitivisere både mottagere, nåværende og fremtidige produsenter og forskere for ubalansen i fremstillinger av kjønn i vår delte medierte virkelighet.

NOTER

- 1 Også kapittel 3 nevner interseksjonalitet som en viktig konseptuell lense for å forstå samspillet mellom slike faktorer som etnisitet, kjønn og klasse.

LITTERATUR

Bal, Mieke 1999. «Introduction». I: Mieke Bal (red.): *The Practice of Cultural Analysis: Exposing Interdisciplinary Interpretation*. Stanford: Stanford University Press.

Bal, Mieke 2001. «Dispersing the Image: Vermeer Story». I: Mieke Bal (red.): *Looking In: The Art of Viewing*. London: Routledge.

Barthes, Roland 1977. *Image, Music, Text*. London: Fontana Press.

Barthes, Roland 1993. *Mythologies*. London: Vintage Classics.

Hall, Stuart 1977. «Encoding, Decoding». I: Simon During (red.): *The Cultural Studies Reader*. London: Routledge.

Mulvey, Laura 2010. «Unmasking the Gaze: Feminist Film Theory, History, and Film Studies». I: Vicki Callahan (red.): *Reclaiming the Archive: Feminism and Film History*. Detroit: Wayne State University Press.